

თემა 4: მთავრობის ზეგავლენა ვაჭრობაზე

4. 1. საერთაშორისო სავაჭრო პოლიტიკის მიზნები და ძირითადი მიმართულებები

ქვეყნები მსოფლიოს სხვადასხვა სასაქონლო ბაზარზე განსხვავებულ პოზიციებს იკავებენ. საკუთარი ინტერესების დაცვისთვის საერთაშორისო ვაჭრობის თითოეული მონაწილე მოცემულ სფეროში განსაზღვრულ პოლიტიკას ატარებს, რომელიც აისახება ქვეყნის საგარეო სავაჭრო პოლიტიკაში.

საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა არის სახელმწიფოს სხვა ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობებზე მიზანმიმართული ზემოქმედება. საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის მთავარი მიზნებია:

- მოცემული ქვეყნის შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ჩართვის ხარისხის და გზების ცვლილება;

- ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობის ცვლილება;

- საგარეო ვაჭრობის სტრუქტურის ცვლილება;

- ქვეყნის აუცილებელი რესურსებით (ნედლეული, ენერჯია და ა.შ.) უზრუნველყოფა.

საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის ზოგიერთი მიზანი გრძელვადიანია, ზოგი კი მოკლე ვადაში მიიღწევა.

საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის ორი ძირითადი მიმართულება არსებობს:

1. თავისუფალი სავაჭრო პოლიტიკა; 2. პროტექციონიზმი.

თავისუფალი სავაჭრო პოლიტიკის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო უშუალოდ არ ერევა საგარეო სავაჭრო პოლიტიკაში, იტოვებს რა ბაზარის მიღმა მარეგულირებლის ფუნქციას. თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფო საერთოდ არ მუშაობს ამ მიმართულებით. იგი სხვა ქვეყნებთან ხელშეკრულებების გაფორმებას ახორციელებს, ხოლო ეკონომიკურ სუბიექტებს მაქსიმალურ თავისუფლებას აძლევს.

თავისუფალი ვაჭრობა იწვევს დადებით პოლიტიკურ შედეგებს, რადგანაც ქვეყნები სულ უფრო მეტად ხდებიან ურთიერთდამოკიდებულნი და, შესაბამისად, მცირდება ერთმანეთთან მტრული მოქმედების საფრთხე.

რეალობაში არც ერთი ქვეყნის თავისუფალი სავაჭრო პოლიტიკა სრულად ლიბერალური არ არის.

პროტექციონიზმი არის საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის მიმართულება, რომელიც იცავს სამამულო წარმოებას უცხოური კონკურენციისგან. პროტექციონიზმი გამორიცხავს საბაზრო ძალების თავისუფალ მოქმედებას, რადგან მიიჩნევა, რომ ქვეყნებს აქვთ სხვადასხვა ეკონომიკური პოტენციალი და კონკურენტუნარიანობა მსოფლიო ბაზარზე. ამიტომ ნაკლებად განვითარებული ქვეყნებისთვის არ არის მომგებიანი საბაზრო ძალების თავისუფალი მოქმედება. ძლიერი ქვეყნების მხრიდან შეუზღუდავმა კონკურენციამ შეიძლება გამოიწვიოს ნაკლებად განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკური უძრაობა და ქვეყნის არაეფექტიანი ეკონომიკური სტრუქტურის ფორმირება.

პროტექციონიზმი ხელს უწყობს წარმოების გარკვეული დარგების განვითარებას. აგრარულ ქვეყნებში პროტექციონიზმი ნაწილობრივ აუცილებელი პირობაა ინდუსტრიალიზაციისთვის. ამასთან, პროტექციონიზმი ამცირებს უმუშევრობას. თუმცა ამ პოლიტიკის ხანგრძლივი გამოყენება ეკონომიკურ უძრაობას იწვევს უცხოური კონკურენციის მოხსნის გამო, რის შედეგად სუსტდება სამამულო მწარმოებელთა დაინტერესება წარმოების ტექნიკური დონის და ეფექტიანობის ამაღლების მიმართ. მაგალითად, ჩინეთის მეათე 5 - წლიანი გეგმით, ნახევარგამტარების წარმოებაში 2010 წლისთვის უნდა გამოშვებულიყო 24 მილიარდი აშშ დოლარის ღირებულების პროდუქცია. აშშ-მა ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში დაადანაშაულა ჩინეთის მთავრობა არაკეთილსინდისიერ პროტექციონიზმში, რადგან ჩინეთის მთავრობა ახორციელებდა ნახევარგამტარების წარმოებიდან 17 %-იანი დღგ-ის 82 %-ის რეინვესტირებას ამავე წარმოებაში. ამით აიძულებდა უცხოელ იმპორტიორებს შეექმნათ ერთობლივი საწარმოები ჩინეთში და მოეხდინათ საკუთარი ტექნოლოგიების ტრანსფერი. თუმცა, ვმო-ში ჩინეთის გაწევრიანების შემდეგ ეს პოლიტიკა შეიცვალა.

პროტექციონისტული პოლიტიკის ერთ-ერთი არგუმენტია შრომის შიდა ბაზარზე სამუშაო ადგილების დაცვა იაფი უცხოური სამუშაო ძალის კონკურენციისგან.

მუშების მწარმოებლურობა განვითარებულ ქვეყნებში უფრო მაღალია, რადგან ერთ მუშაკზე უფრო მეტი კაპიტალი და წამყვანი ტექნოლოგია მოდის. ამიტომ განვითარებადი ქვეყნების არგუმენტი დაბალი ხელფასის შესახებ, ხშირ შემთხვევაში არ მოქმედებს.

უკიდურესი ფორმით პროტექციონიზმი ავტარკიის ფორმას იღებს, როდესაც ქვეყანა არ ზღუდავს მხოლოდ იმ საქონლის იმპორტს, რომლის წარმოება მოცემულ ქვეყანაში შეუძლებელია. ექსპორტი კი დაშვებულია მხოლოდ იმ ზომით, რომ უზრუნველყოს იმპორტი.

ავტარკიული პოლიტიკის მიზანია ის, რომ სამამულო წარმოებამ შეცვალოს იმპორტი, მაგრამ სახელმწიფოს ყოველი მცდელობა, რომ შეცვალოს ცალკეული ქვეყნის იმპორტული პროდუქცია სამამულო ნაწარმით, არ წარმოადგენს ავტარკიულ პოლიტიკას. მაგ.: როდესაც ნაკლებადგანვითარებული ქვეყნები ცდილობენ საკუთარი მრეწველობის განვითარებას საწყის ეტაპზე და შემოაქვთ შეზღუდვები, ეს არ ნიშნავს ავტარკიას. ავტარკიის პოლიტიკაც წმინდა სახით არ არსებობს. ყოველთვის გვხვდება პროტექციონიზმი გარკვეული დოზით ქვეყნის საგარეო სავაჭრო პოლიტიკაში. ზოგჯერ შესაძლებელია ქვეყანა მონაცვლეობით ატარებდეს თავისუფალი ვაჭრობის და პროტექციონიზმის პოლიტიკას. პროტექციონიზმის პოლიტიკის გატარებისას სახელმწიფო აქტიურად იყენებს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის სხვადასხვა ინსტუმენტებს და კონკრეტული სიტუაციის მიხედვით არჩევს მათ ნაკრებს, კომბინაციას. საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტებს შორის არის ტარიფები და არასატარიფო ბარიერები, ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმებები. თანამედროვე საერთაშორისო ვაჭრობის წესები კრძალავენ იმპორტის შეზღუდვას და სამთავრობო სუბსიდიებს, რომლებიც მიმართულია ადგილობრივი წარმოების დასახმარებლად კონკურენციული უპირატესობის და ბაზარზე წილის მოპოვების მიზნით.

ამრიგად, საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის გატარებისას იყენებენ სხვადასხვა ხერხებს, რომელთა მეშვეობით სახელმწიფო განსაზღვრავს საქონლისა და მომსახურების, ექსპორტი-იმპორტის ზომას, სტრუქტურასა და ფორმას. მათ შორისაა:

1. საქონლის შემოტანა-გატანის საბაჟო გადასახადი;
2. სამთავრობო აკრძალვები და შეზღუდვები ექსპორტ-იმპორტზე, საერთოდ ან საქონლის ცალკეული ჯგუფების მიხედვით;
3. ვალუტის შემოტანა-გატანის წესების შემოღება;

4. რკინიგზის ტარიფების დიფერენციაცია და სავაჭრო ნავსადგურების შესახებ საკანონმდებლო აქტების მიღება;

5. სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ზომების დაწესება;

6. ადმინისტრაციული ფორმალობები საქონლის, მომსახურების და წარმოების ფაქტორთა მიერ საბაჟო საზღვრის გადაკვეთისას;

7. სამთავრობო სუბსიდიები და სხვა პრეფერენციები ექსპორტიორების ან იმპორტიორებისთვის. (პრეფერენცია შეღავათი). საექსპორტო-საიმპორტო ოპერაციების სამთავრობო გარანტიები; სავაჭრო ხელშეკრულებები სახელმწიფოებს შორის, სავაჭრო ომების გამოცხადება და ა.შ.

საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკის ელემენტს შეადგენს საბაჟო გადასახადი, რომელსაც აწესებს სახელმწიფო საქონელის საბაჟო საზღვარზე შემოტანის დროს. იგი შეიძლება ფიქსირებული ტარიფით დაწესდეს, ან პროცენტული შეფარდებით საქონელის ღირებულებასთან (რაც უფრო გავრცელებული ფორმაა).

საბაჟო ტარიფები კლასიფიცირდება შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

1. საქონლის მოძრაობის მიმართულების მიხედვით არსებობს საიმპორტო, საექსპორტო და სატრანზიტო ბაჟები, რომლებიც გამოიყენება ეროვნული მწარმოებლების, შიდა ფასების დონის დასაცავად. შედარებით იშვიათად გამოიყენება საექსპორტო ბაჟები, რომლებიც ზღუდავენ სამამულო საქონლის გასვლას უცხოურ ბაზრებზე. ჩვეულებრივ, ეს იმ დროს ხდება, როდესაც ქვეყნის შიგნით ამა თუ იმ საქონლის დეფიციტია და, ასევე, დიდი მნიშვნელობა აქვს ფისკალური თვალსაზრისით. ძალიან იშვიათად გამოიყენება სატრანზიტო ბაჟები.

2. ბაჟის დაწესების მეთოდის მიხედვით არსებობს ადვალორული, სპეციფიკური და კომბინირებული ბაჟები. მსოფლიო სავაჭრო პრაქტიკაში უფრო გავრცელებულია ადვალორული ბაჟი, რომელიც დგინდება საქონლის ფასის პროცენტებით.

ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს საიმპორტო საქონლის ღირებულების შეფასების მეთოდს. ბევრ ქვეყანაში მისი გამოყენება რეგულირდება საბაჟო მიზნებისთვის საქონლის შეფასების შეთანხმებით, რომელიც განსაზღვრულია გენერალური შეთანხმებით ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ. ადვალური საბაჟო განაკვეთის საშუალო დონე არ არის მაღალი (დაახლოებით 6%-ია). წესისამებრ, საიმპორტო ბაჟი იზრდება საქონლის დამუშავების დონის შესაბამისად.

სპეციფიკური ბაჟი დგინდება აბსოლუტური სიდიდის ერთეულის მიხედვით.

ბაჟის დაწესების მეთოდების გამოყენებით შესაძლებელია მიღწეულ იქნას სხვადასხვა რეზულტატი.

მაგალითად: ვთქვათ, საქონლის ერთეულის ფასი შეადგენს 100 დოლარს. ამ შემთხვევაში ადვალორული ბაჟის დაწესებისას საქონლის ფასის 20 %-ის მოცულობით ან ერთეულზე 20 დოლარის ტოლი სპეციფიკური ბაჟი ერთმანეთის ტოლია. თუ საქონლის ფასი შემცირდა 50 დოლარამდე ერთეულზე, ბაჟის დაწესების მეთოდიდან გამომდინარე ხორციელდება შემდეგი ცვლილებები:

ა. ადვალორული ბაჟის საპროცენტო შესაბამისობა და საქონლის ფასი არ იცვლება, მაგრამ მცირდება ბაჟის აბსოლუტური სიდიდე 10 დოლარამდე;

ბ. სპეციფიკური ბაჟის აბსოლუტური სიდიდე არ შეიცვლება, მაგრამ გაიზრდება შესაბამისობა ბაჟის განაკვეთსა და საქონლის ფასს შორის.

გასაგებია, რომ სპეციფიკური ბაჟის დაწესება კონიუნქტურის გაუარესების პირობებში, უფრო მეტად მომგებიანია სახელმწიფოსათვის და არ არის მომგებიანი იმპორტიორებისათვის.

კომბინირებული (შერეული) ბაჟი დგინდება ორი მეთოდით, რომელიც ზემოთ იყო აღწერილი. მაგალითად, აშშ-ში ბაჟი უცხოური წარმოების იმპორტირებულ დანებზე არის 1 ცალზე 5 ცენტი პლიუს 8,4 % მისი ღირებულებიდან.

3. სატარიფო განაკვეთები. ცალკეული სახელმწიფო ავტონომიურად აწესებს საბაჟო განაკვეთების მაქსიმალურ დონეს, რომლებიც საბაჟო ტარიფის პირველ რიგს აყალიბებენ და ეს ხორციელდება საკანონმდებლო აქტების და ადმინისტრაციული აღმასრულებლების მიერ სხვა ქვეყნებთან შეთანხმების გარეშე. მეორე რიგს აყალიბებენ ე.წ. კონვენციური(სახელშეკრულებო) ტარიფები. მესამე რიგშია პრეფერენციული საბაჟო ტარიფები, რომელთა სიდიდე II რიგის ტარიფის განაკვეთებზე მცირეა.

4. მიზნობრივი ბაჟი. ამ მაჩვენებლით არსებობს პრეფერენციული და დისკრიმინაციული ტარიფები. პრეფერენციული ტარიფი მინიმალური ტარიფის განაკვეთზე ნაკლებია. მათი მიზანია ვაჭრობისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა. დისკრიმინაციული ტარიფი პირველი რიგის სატარიფო განაკვეთებზე 116 მაღლა დგას. საკომპენსაციო ბაჟი სხვა ქვეყნებში ექსპორტის სუბსიდირებაზე არსებულ რეაქციას წარმოადგენს და მისი მიზანია ვაჭრობის პირობების გამოთანაბრება.

5. ეკონომიკური მიზნებიდან და შედეგებიდან გამომდინარე არსებობს ფისკალური, პროტექციონისტული და ექსპანსიური ბაჟები.

ფისკალური ბაჟი გამიზნულია შემოსავლების მაქსიმალური ნაკადების უზრუნველსაყოფად, რომელიც სახელმწიფო ხაზინაში შედის. ფისკალური ბაჟი არ შეიძლება უსაზღვროდ იზრდებოდეს, რადგან სახელმწიფო შემოსავალი ამ შემთხვევაში განისაზღვრება როგორც ტარიფი მოცემული საქონლის მოცულობაზე. შესაბამისად, ყოველთვის ითვლიან ბაჟის ოპტიმალურ განაკვეთს. პროტექციონისტული ტარიფის მიზანი სამამულო წარმოების დაცვაა. მაღალ საიმპორტო ბაჟს შიგა ბაზარზე მონოპოლიური ფასის დაწესებისას შეიძლება ჰქონდეს ექსპანსიური ხასიათი, რადგან იგი განაპირობებენ დემპინგს და კაპიტალის ექსპორტს.

სამამულო მწარმოებლები, რომლებიც ახორციელებენ იმპორტის კონკურენტულ პროდუქციას, ტარიფის შემოღებიდან მოგებას იღებენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისი შემოღებით რეალურად შეიზღუდება იმპორტი. რაც ძვირი დაუჯდება მომხმარებელს იმპორტული საქონელი, მით მეტ ყურადღებას მიაქცევენ სამამულო ნაწარმს, ე.ი. მოგებას იღებენ სამამულო მწარმოებლები, რომელთა მოგება მათი საქონლის გაყიდვების ზრდით და ტარიფის შემოღებით გაზრდილი ფასებით დიდდება.

საიმპორტო ბაჟის შემოღება, ერთი მხრივ, ემსახურება შიგა მოხმარების შემცირებას, ხოლო მეორე მხრივ, იცავს სამამულო წარმოებას. დაცვის დონე სხვადასხვაა საქონლის სახეების მიხედვით. ამასთან, ის ყოველთვის მკაფიოდ არ ჩანს, რადგან საქონელი ზოგჯერ ისეთი ნედლეულით და ნახევარფაბრიკატებით იწარმოება, რომლებზეც დაწესებულია ბაჟი. ამასთან დაკავშირებით, უნდა განვიხილოთ დაცვის ფაქტიური დონის არსი.

ვთქვათ, კოსტიუმის ფასი შიგა ბაზარზე არის 150 ლარი, რომლიდან 100 ლარი ქსოვილის ფასია, 50 დამატებული ღირებულება. თუ მთავრობა აწესებს საიმპორტო საბაჟო ტარიფს კოსტიუმებზე 20 %-იანი განაკვეთით, ერთი კოსტიუმის ფასი იზრდება 30 ლარით (150X20/100) და ხდება 180 ლარი. დამატებული ღირებულება შიგა მწარმოებლებისთვის იზრდება 50 - დან 80 დოლარამდე. შედეგად გაიზრდება შემოსავალი და მოხდება კოსტიუმის სამამულო მწარმოებლების სტიმულირება. დამატებული ღირებულება უცხოელი მწარმოებლებისთვის არ გაიზრდება და შენარჩუნდება იმავე დონეზე.

დაცვის ფაქტობრივი დონე:

ერთი დარგის სატარიფო დაცვის დონე გავლენას ახდენს საბაჟო ტარიფებსა და სხვა დარგის საქონელზეც. ამრიგად, ნათელია, რომ რაც მაღალია ტარიფის დონე, მით საიმედოდ იცავს სამამულო წარმოებას იმპორტულისაგან. ტარიფის შემოღება არ ნიშნავს მხოლოდ მოცემული საქონლის დაცვას ქვეყნის ტერიტორიაზე. იგი იცავს ამ საქონელის წარმოებაში დასაქმებულთა შემოსავლებს და, ასევე, ნედლეულის მიმწოდებელ დარგებსაც. ნედლეულზე ტარიფის შემოღება გავლენას ახდენს მისგან წარმოებული საქონლის ფასზე (მაგ.: ფოლადისა და რეზინის წარმოებაზე ტარიფის დაწესება გავლენას ახდენს ველოსიპედის წარმოებასა და ფასზე).

ტარიფის გავლენა იმპორტიორ ქვეყანაზე მხოლოდ მწარმოებელთა და მომხმარებელთა კეთილდღეობის დონის ცვლილებით არ ამოიწურება. სანამ ტარიფი იმპორტს ზღუდავს ნაწილობრივ, ანუ არ აქვს აკრძალვითი ხასიათი, მას მოაქვს შემოსავალი სახელმწიფოსათვის. ამ შემოსავლის ზომა ტარიფის განაკვეთისა და დაბეგრული იმპორტის მოცულობის ნამრავლის ტოლია.

მთლიანად ქვეყნისთვის ეს შემოსავალი მოგებაა. მიღებული თანხა გამოიყენება მრავალი მიზნით: სოციალური პროგრამების განსახორციელებლად, საშემოსავლო გადასახადის შესამცირებლად და ა.შ.

4.2. საერთაშორისო სავაჭრო პოლიტიკის ინსტრუმენტები

როგორც წესი, სახელმწიფოები თავისუფალი და პროტექციონისტული სავაჭრო პოლიტიკის სხვადასხვა ელემენტების კომბინაციას იყენებენ.

სავაჭრო პოლიტიკის გატარებისას შეიძლება ისარგებლონ **ე.წ. დემპინგით**, რომლის მიზანია იაფფასიანი პროდუქციის მეშვეობით კონკურენტის გაკოტრება. ამის წყაროდ ხშირად სახელმწიფოს მიერ გაცემული საექსპორტო პრემიები გვევლინება.

არსებობს დემპინგის ახალი ტიპები: სოციალური დემპინგი (არასამართლიანი კონკურენცია, განპირობებული განვითარებადი ქვეყნების ფირმების მხრიდან, რომელთაც იაფი სამუშაო ძალა ჰყავთ და ცუდი სამუშაო პირობები აქვთ. აქ მუშავდება სოციალური მხარდაჭერის სისტემები); ეკოლოგიური დემპინგი (არასამართლიანი კონკურენცია, განპირობებული დაბალი ეკოლოგიური სტანდარტებით); ფინანსური მომსახურების დემპინგი (არასამართლიანი

კონკურენცია, განპირობებული ბანკის დაბალი მოთხოვნებით ბანკის აქტივების პროცენტთან დაკავშირებით); კულტურული დემპინგი (კულტურათაშორისი განსხვავებების საფუძველზე).

არსებობს **პრეფერენციული საბაჟო გადასახადი** — შეღავათები ამა თუ იმ საქონელის შემოტანაზე, რომელიც ხშირად გამოიყენება მეომარი ქვეყნების მიმართ.

იმპორტის **კონტინგენტირება** ეწოდება სახელმწიფოს მიერ გარკვეული ვადით ზოგიერთი საქონლის შემოტანაზე შეზღუდვების დაწესებას.

ლიცენზირება წარმოადგენს სახელმწიფოს მიერ გაცემულ ნებართვას ამა თუ იმ აკრძალული საქონლის ექსპორტიმპორტისათვის.

სახელმწიფო გარანტიები **საექსპორტო კრედიტების** წარდგენისას გულისხმობს, რომ სახელმწიფოს იღებს პასუხისმგებლობას იმ შემთხვევაში, თუ ექსპორტიორები ვერ გადაიხდიან იმპორტირებული საქონელის ღირებულებას.

XIX ს.-დან დაწყებული საერთაშორისო ვაჭრობაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ხელშეკრულებები. პირველი მსგავსი ხელშეკრულება დაიდო 1860 წელს ინგლისსა და საფრანგეთს შორის. სავაჭრო ხელშეკრულებებში 3 ძირითადი პრინციპი უნდა იყოს დაცული. ესენია:

1. ფორმალური თანასწორუფლებიანობის პრინციპი, 2. საკომპენსაციო პრინციპი და 3. ეროვნული რეჟიმის პრინციპი.

საგარეო ვაჭრობის არასატარიფო შეზღუდვის დაახლოებით 50 მეთოდი არსებობს. თანამედროვე სახელმწიფოები მრავალ მათგანს იყენებენ. (მაგ.: აშშ-ის სანიტარიული სტანდარტები ძროხის ხორცზე; კოლუმბია იყენებდა ე.წ. `შერწყმულ მოთხოვნას~, რითაც ფოლადის იმპორტიორს აიძულებდა შემოტანილი პროდუქციის 1 ტონაზე შეესყიდათ კოლუმბიის წარმოების ფოლადის განსაზღვრული რაოდენობა უფრო 120 ძვირად).

არასატარიფო ბარიერებია: საგარეო ვაჭრობაზე სახელმწიფო მონოპოლია, ქვეყნის მოთხოვნილების უზრუნველყოფა მხოლოდ სამამულო წარმოების საქონელით, რთული სავალუტო კონტროლი და ა.შ. ამგვარი ბარიერებიდან ზოგიერთის მიზანია იმპორტის საერთო შეზღუდვა, ზოგი მიმართულია განსაზღვრული ქვეყნების სავაჭრო დისკრიმინაციისკენ, ზოგიც ზღუდავს ან სუბსიდიას უწევს ექსპორტს, ან გამოიყენება ეკონომიკური მდგომარეობის გათანაბრების მიზნით. თანამედროვე პროტექციონისტული პოლიტიკა

ხორციელდება საგარეო ვაჭრობის კონტროლისა და რეგულირების რთული სისტემებით. ეს ზომები ეწინააღმდეგება იმპორტული პროდუქციის საბაჟო საზღვრის გადმოლახვას. პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარება შეიძლება მიზნად ისახავდეს ახალგაზრდა დარგების დაცვას, ახალბედა ეროვნული ეკონომიკების დაცვას უცხოური კონკურენციისაგან და ა.შ. თანამედროვე პროტექციონისტული საშუალებები მრავალფეროვანია, თუმცა შეიძლება მათი დაჯგუფება პრაქტიკული ზემოქმედების მექანიზმის მსგავსების მიხედვით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სატარიფო და არასატარიფო ბარიერების შემოღება რეგულირდება სავაჭრო შეთანხმებებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების საფუძველზე. იმპორტის შეზღუდვა იწყება საბაჟო საზღვრიდან და გრძელდება საბოლოო მომხმარებლამდე. ისინი ზღუდავენ მის კონკურენტუნარიანობას იმპორტირების ცალკეულ ეტაპზე (შემოტანაგადახდა-გაყიდვა ქვეყნის შიგნით-მომხმარება).

იმპორტის რაოდენობრივი შეზღუდვა საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო რეგულირების პირდაპირი ადმინისტრაციული ფორმაა და მისი მიზანია ქვეყნის ეროვნული ინტერესების დაცვა. იგი იძლევა დეფიციტური ვალუტის ეკონომიის, მისი საწარმოო მიზნებით გამოყენების საშუალებას.

საიმპორტო კვოტა. არასატარიფო ბარიერების სახეებიდან ყველაზე გავრცელებულია კვოტა, ანუ უცხოური პროდუქციის მოცულობის რაოდენობრივი შეზღუდვა. ქვეყანა გასცემს ლიცენზიების შეზღუდულ რაოდენობას, რომლის საფუძველზე ნებას რთავს და კრძალავს არალიცენზირებული იმ- 121 პორტის მოძრაობას. თუ ლიცენზირებული იმპორტის მოცულობა საშინაო ბაზრის მოთხოვნაზე ნაკლებია, მაშინ კვოტა ზრდის საშინაო ფასს მსოფლიო ფასთან შედარებით, რომლის მიხედვით ლიცენზიის მფლობელები ყიდულობენ საქონელს საზღვარგარეთ. ამ კუთხით საიმპორტო კვოტა ტარიფის ანალოგიურია. კვოტა საქონლის ექსპორტ-იმპორტის მოცულობის ფიზიკურ შემცირებას ნიშნავს დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. ნულოვანი კვოტის შემთხვევას ემბარგო ეწოდება, ანუ იმპორტის ან ექსპორტის აკრძალვა. კვოტა შეიძლება დადგინდეს იმ ზომით, რომ აღემატებოდეს იმპორტის და ექსპორტის მოცულობას. ამ შემთხვევაში, მას არ აქვს შემზღუდველი ხასიათი, არამედ ამა თუ იმ საქონლის მოძრაობის კონტროლს ახორციელებს. სატარიფო შეზღუდვასთან შედარებით სახელმწიფო კვოტას უპირატესობას მაშინ ანიჭებს, როცა იმპორტული კონკურენცია მკაცრი ხდება (ამ დროს კვოტის არსებობა იძლევა იმპორტის მოცულობის უცვლელობის გარანტიას).

კვოტას იმიტომაც აქვთ უპირატესობა, რომ იგი მთავრობას აძლევს მოქნილი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების შესაძლებლობას, მაშინ როცა ტარიფის განაკვეთის ამაღლება რეგლემენტირდება საერთაშორისო სავაჭრო ხელშეკრულებით. თუ იმპორტთან კონკურენტული დარგები მაღალი დონის დაცვას საჭიროებენ და მთავრობას დამოუკიდებლად არ შეუძლია აამაღლოს ტარიფები, აქ რეგულირებას ახორციელებენ კვოტებით. თითოეულ ქვეყანაში არსებობს სპეციალური ორგანოები, რომელნიც ანაწილებენ საიმპორტო ლიცენზიებს და რომელნიც ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების მიზნით გამოიყენება.

თანამედროვე პროტექციონიზმის სისტემაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს **საფინანსო და სავალუტო ღონისძიებებს**. საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის სახელმწიფო სუბსიდირება და დაფინანსება ამაღლებს ეროვნული პროდუქციის კონკურენტურობას საგარეო ბაზარზე და, ამასთან, იცავს სამამულო მწარმოებლებს შიდა ბაზარზეც უცხო რი კონკურენტისაგან. ანალოგიური მიზნით გამოიყენება საკრედიტო და საგადასახადო სისტემები.

საბაჟო ტარიფის ტოლფასოვანი სამამულო წარმოების **სუბსიდირება** ემსახურება აღნიშნულ მიზანს, თუმცა მისი ეკონომიკური მოქმედება არსებითად განსხვავებულია: ბაჟი ამაღლებს საქონლის ფასს ეროვნული წარმოების ფასამდე და, ამგვარად, იმპორტულ საქონელს ნაკლებკონკურენტუნარიანს ხდის. სუბსიდია კი ეროვნული წარმოების პროდუქციას ხდის კონკურენტუნარიანს.

სუბსიდირება შესაძლებელია პირდაპირი ფორმით, ან ფარულად — გადასახადებისაგან განთავისუფლებით, შეღავათიანი კრედიტებით, მინიმალური შესასყიდი ფასების რეჟიმის განხორციელებით და ა.შ.

სუბსიდირებისა და საფინანსო შეღავათების საკითხი განიხილება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ. სუბსიდის ზომა ქვეყანამ უნდა ამცნოს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციას და თუ იგი ზიანს აყენებს ქვეყნის ინტერესებს, იგი უნდა შეიზღუდოს.

პროტექციონისტულ ღონისძიებებს შორის აღსანიშნავია **საიმპორტო დეპოზიტი**, როდესაც იმპორტიორს პროდუქციის შეტანამდე მოცემული ქვეყნის ბანკში შეაქვს თანხა და მას ეძლევა იმპორტის განხორციელების ნებართვა. ამიტომ იმპორტიორი ამვირებს თავის საქონელს, რათა აინაზღაუროს თავისი გაზრდილი ფულადი დანახარჯები.

საიმპორტო დეპოზიტი ორმაგი ქმედებების პროტექციონისტული ბარიერია, რადგანაც მისი საშუალებით იზღუდება ერთობლივი გადახდისუნარიანი მოთხოვნა ქვეყნის შიგა ბაზარზე. გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შემცირება გამოწვეულია იმით, რომ დეპოზიტები ბანკში იყინება ექვსი თვის მანძილზე.

არასატარიფო ბარიერებს მიეკუთვნება **სახელმწიფო შესყიდვების** პრიორიტეტული განთავსების სისტემა. სახელმწიფო ფინანსური და ადმინისტრაციული ბერკეტების დახმარებით ზემოქმედებს ეკონომიკის სტრუქტურაზე, სახალხო მეურნეობის დარგების განვითარებაზე, საქონლის ექსპორტსა და იმპორტზე. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო გვევლინება როგორც ადგილობრივი, ისე იმპორტული საქონლის მსხვილი მყიდველის სახით.

ექსპორტ-იმპორტზე სერიოზული ზემოქმედების მოხდენა შესაძლებელია **სავალუტო რეგულირების მეთოდებით**. სავალუტო რეგულირების მეთოდებია: სავალუტო შეზღუდვა, ვალუტის კურსის ცვლილება და ე.წ. მრავალფეროვანი სავალუტო კურსების სისტემის გამოყენება: სახელმწიფო ორგანოები აწესებენ საკუთარ ეროვნულ ვალუტაზე რამდენიმე ოფიციალურ კურსს, რომლებიც დიფერენცირებულია ვაჭრობის გეოგრაფიული მიმართულებებისა და იმპორტის სტრუქტურის მიხედვით.

არასატარიფო ბარიერებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს **საგადასახადო შეღავათებს**, რომლებიც ფართოდ გამოიყენება საექსპორტო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. თავის მხრივ, საშინაო გადასახადების ამოღების დიფერენცირებული მეთოდები საგადასახადო სისტემას აქცევენ შენიღბულ ბარიერად, რომელიც დამატებით ამლიერებს საბაჟო სისტემას.

დაბეგვრის მაღალი დონე მეტყველებს იმაზე, რომ შესაძლებელია მთავრობის ხელში დიდი თანხის თავმოყრა საგადასახადო შემოსავლებიდან, რომელიც შემდგომ აქტიურად გამოიყენება ეკონომიკის ყველა სექტორში, მათ შორის, საგარეო ვაჭრობაში.

გადასახადები თავისი ეკონომიკური და სავაჭრო პოლიტიკური ეფექტით საბაჟო გადასახადების ანალოგიურია, რადგან ის აძვირებს და აფერხებს იმპორტს, თუმცა საშინაო გადასახადების გამოყენება ნაკლებად არის დამოკიდებული სავაჭრო შეთანხმებებსა და ხელშეკრულებებზე. ამასთან, თუ ბაჟით იბეგრება მხოლოდ იმპორტი, გადასახადით იბეგრება სამამულო და უცხოური ნაწარმიც; ბაჟის ამოღება ხდება იმპორტის ღირებულებიდან, ხოლო საშინაო გადასახადები ეყრდნობა

საბითუმო ფასს. ამგვარად, საგადასახადო დისკრიმინაცია გამოწვეულია გადასახადების გამოთვლის სხვადასხვა ბაზის არსებობის გამო.

სასაზღვრო გადასახადები მოიცავს მხოლოდ ირიბ გადასახადებს (აქციზებს, დღგ-ს) მაშინ, როდესაც პირდაპირი გადასახადები არ არის ჩართული სასაზღვრო-საგადასახადო მოსაკრებელში.

იმპორტულ საქონელს საზღვარზე გადასახადების და მოსაკრებლების მთელი „ოჯახი~ ხდება, მათ შორის გადასახადი საქონლის საბაჟო გასინჯვაზე, სტატისტიკური, საფრახტო და ა.შ.

გადასახადების მრავალფეროვან ფორმებს შორის დიდ როლს თამაშობს ე.წ. **სააქციზო მოსაკრებელი**, რომლითაც იბეგრება საქონელი გაყიდვის დროს. აქციზი პროტექციონიზმის ძლიერი საშუალებაა, რადგანაც ამაღლებს იმპორტის ფასს, ნაკლებკონკურენტთანს ხდის მას და ამცირებს იმპორტის შემოტანას.

არასატარიფო ბარიერების ერთ-ერთი ტიპია **ტექნიკური ბარიერი**, რომლის ფუნქციაა იმპორტის მოძრაობის გზაზე დაბრკოლების შექმნა, იმ მიზეზით, რომ უცხოური საქონელი არ შეესაბამება ეროვნულ მოთხოვნებს, სტანდარტებს, ტექნიკურ და სხვა პირობებს, რომელნიც საქონლის დანიშნულების ქვეყანაში მოქმედებენ. ხშირად ეს ბარიერები საერთოდ უკეტავენ გზას უცხოურ საქონელს მოცემული ქვეყნის შიდა ბაზარზე, ან მოითხოვენ მის დამუშავებას, ანუ აძნელებენ მის მოხმარებას იმპორტიორ ქვეყანაში.

უცხოური საქონლის მოძრაობის გზაზე დიდ დაბრკოლებას ქმნის განსხვავება ფირმის, ეროვნულ და საერთაშორისო **სტანდარტებს** შორის, ეროვნული სტანდარტების არსებობა ხელს უშლის საექსპორტო პროდუქციის გატანას, რითაც იკარგება საგარეო ბაზრების დიდი ნაწილი; ამ მიზეზით რომელიმე გამოშვების მოდიფიკაცია მოცემული ბაზრისათვის საბაზისო მოდელის მიხედვით ხდება; ბოლო პერიოდში ეროვნული სტანდარტიზაციის სავაჭრო-პოლიტიკური მნიშვნელობა იკლებს.

საქონლის კონკურენტუნარიანობა ნიშნავს, რომ იგი უნდა შეესაბამებოდეს დანიშნულების ქვეყნის ბაზარზე დადგენილ წესებსა და მოთხოვნებს **ხარისხიანობის** მიხედვით, კერძოდ, ტექნიკური უსაფრთხოების წესებს, ჰიგიენურ-სანიტარიულ ნორმებს და ა.შ.

მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში იქმნება ორგანიზაციები, რომელნიც პასუხს აგებენ პროდუქციის ხარისხის ატესტაციაზე, თუმცა ამგვარი ორგანიზაციები პრინციპში ქმნიან კოლექტიურ არასატარიფო ბარიერს საერთაშორისო ვაჭრობაში. მიუხედავად ამისა, პროდუქციის სერტიფიკაცია უფრო დიდ მიზანს – სამომხმარებლო ბაზარზე უკონტროლოდ გამოტანილი უხარისხო და მავნე პროდუქციისაგან მოსახლეობის დაცვას – ემსახურება.

უკანასკნელ პერიოდში მზარდ ყურადღებას იქცევს **გარემოს დაცვის ზომების** ფართოდ დანერგვა, თუმცა ისიც არასატარიფო შეზღუდვათა რიცხვში შედის. წყლისა და ჰაერის დაბინძურებამ დღეს ისეთ ზომებს მიაღწია, რომ იგი საფრთხეს უქმნის ჩვენს ჯანმრთელობას და მომავალში, შესაძლებელია, კვლავწარმოებითი პროცესის შემაფერხებელი მიზეზი გახდეს. გარემოს დაცვის მიზნით ბევრი ქვეყნის საწარმოებში დამონტაჟებულია გამწმენდი მოწყობილობები, რაც იწვევს წარმოების ხარჯებისა და ფასების ზრდას. ამიტომაც საჭირო ხდება პირდაპირი და ფარული პროტექციონისტული ბარიერების შექმნა. ამ მიზნით იზრდება საქონლის ხარისხობრივ მოთხოვნასთან დაკავშირებით არასატარიფო დამცავი ზომების გამოყენება (მაგალითად, ავტომობილების გამონაბოლქვში მომწამლავი აირების შესახებ), რაც ამცირებს იმპორტს.

ბევრ სახელმწიფოში მოქმედებს **სპეციფიკური ნორმები**, რომლებიც წესდება სანიტარიულ-ვეტერინარიული და ჯანდაცვის ორგანოების მიერ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტზე, სასურსათო საქონლის, მედიკამენტების, პარფიუმერიული და კოსმეტიკური ნაწარმის, შხამ-ქიმიკატებისა და სხვა საქონლის შემოტანაზე. ოფიციალურად ეს ნორმები სავაჭრო პოლიტიკასთან არ არიან დაკავშირებულნი. თუმცა იმ შემთხვევაში, თუ ეს ნორმები შერჩევით ხასიათს ატარებენ, მაშინ ისინი სავაჭრო-პოლიტიკურ მიზანს ემსახურებიან.

სანიტარიულ-ჰიგიენური ნორმები სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია. ზოგიერთ შემთხვევაში სანიტარიული სამსახური ექსპორტიორისაგან მოითხოვს საქონლის წარმოებისა და შემადგენლობის ზუსტ აღწერას, ხოლო სადაც არ აღიარებენ სერტიფიკატს, იქ საკუთრივ ახდენენ ხანგრძლივ და ძვირადღირებულ ინსპექციას. ეს პროცესი კი აძნელებს და ახანგრძლივებს იმპორტული საქონლის შეღწევას მოცემული ქვეყნის შიგა ბაზარზე.

ერთი შეხედვით შეფუთვა და მარკირება სავაჭრო პოლიტიკასთან შორს მდგარი ოპერაციებია; შეფუთვა იცავს საქონელს ტექნიკური დაზიანებისაგან და

აძლევს დამატებით სამომხმარებლო ხარისხს. მარკირება კი მომხმარებელს აწვდის მინიმალურ ინფორმაციას საქონლის, მისი შენახვისა და გამოყენების შესახებ.

არსებობს საქონელთა ფართო წრე, რომელთათვის შეფუთვას აქვს სხვადასხვა ფუნქცია; იგი ხშირად ფორმას აძლევს საქონელს, განსაზღვრავს ფერს, წონას; სპეციფიკური შეფუთვა სარეკლამო ფუნქციებს ასრულებს და ხშირად კანონით არის დაცული, როგორც მწარმოებელი ფირმის საკუთრება.

იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფოში არის მოთხოვნა საქონელთა შეფუთვისა და მარკირების შესახებ, აქ ვლინდება მათი სავაჭრო პოლიტიკური ფუნქცია. ექსპორტიორთა მოთხოვნების შესრულება ართულებს საქონელთა წარმოების ტექნოლოგიას, ზრდის საწარმოო დანახარჯებს და, საბოლოო ანგარიშით, ფასსაც. ამრიგად, შეფუთვა და მარკირება კონკურენციულ ბრძოლაში ეროვნული წარმოების დაცვის ერთ-ერთი ღონისძიებაა.

თანამედროვე საერთაშორისო ვაჭრობა ვერ იარსებებს საქმის წარმოების გარეშე. ასობით დოკუმენტი, რომელიც საერთაშორისო ვაჭრობის წარმართვისათვის არის საჭირო, შევსებისათვის მნიშვნელოვან დროს მოითხოვს და დაკავშირებულია განსაზღვრულ ფულად ხარჯებთან. ამიტომაც, ეს „ქაღალდის ბარიერი~ ბევრ ქვეყანაში პროტექციონისტული მიზნით გამოიყენა, თუმცა კორუფციის მნიშვნელოვანი წყაროცაა.

ამრიგად, სატარიფო ბარიერების გვერდით საერთაშორისო ვაჭრობაში მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია არასატარიფო ბარიერებს. თუმცა, საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებიც ხელს უწყობენ საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებას, მუშაობენ მაქსიმალურად ხელსაყრელი რეჟიმის შექმნაზე. საუბარია ანტიდემპინგური ბაჟების გამოყენებაზე, სატარიფო და არასატარიფო ბარიერების მოხსნაზე, მომსახურებით ვაჭრობის ლიბერალიზაციაზე, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის ღონისძიებათა გატარებაზე, ქვეყნების საგადასახდელო ბალანსების წონასწორობის დაცვასა და სავალუტო კურსების რეგულირებაზე, კაპიტალის ექსპორტის ხელშეწყობაზე და ა.შ.

ამრიგად, არასატარიფო ბარიერები სამ ჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

1. ღონისძიებები მიმართული ეროვნული წარმოების განსაზღვრული დარგის პირდაპირი დაცვისაკენ: კვოტები (კონტინგენტირება), ლიცენზიები, საკომპენსაციო მოსაკრებლები, საიმპორტო დეპოზიტები, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო ბაჟები და ა.შ.

2. ადმინისტრაციული ხასიათის ღონისძიებები, რომლის მიზანიც არ არის უშუალოდ იმპორტის მოცულობის შეზღუდვა, თუმცა იწვევს ამ შედეგს: საბაჟო ფორმალობები, ტექნიკური და სანიტარიული სტანდარტები და ფორმები, შეფუთვასთან და მარკირებასთან დაკავშირებული მოთხოვნები და ა.შ.

3. სხვა ღონისძიებები, რომლებიც უშუალოდ არ არის მიმართული საგარეო ვაჭრობის მოცულობის შემცირებისკენ, მაგრამ საბოლოო ანგარიშით ამ შედეგს გვაძლევენ(სავალუტო კურსის მექანიზმი, საგადასახადო მექანიზმი).